

In iedere misdadiger schuilt een mens

Onze civilisatie is een dunne ijslaag, waar we elk moment doorheen kunnen zakken. De Duitse strafpleiter **Ferdinand von Schirach** maakt zich weinig illusies over de menselijke natuur. Hij schreef twee bestsellers over zijn meest opmerkelijke strafzaken. “Misschien schuilt niet in iedere mens een misdadiger, maar in iedere misdadiger schuilt een mens.”

Een vriendelijke, gepensioneerde arts, die zijn vrouw na veertig jaar huwelijk met een bijl doodslaat als ze voor de zoveelste keer moppert. Een vrouw die haar gehandicapte broer uit liefde vermoordt. Allemaal waar gebeurd, maar vanwege zijn zwijgplicht onherkenbaar opgeschreven.

Het zijn indringende verhalen, die de Berlijnse strafpleiter Ferdinand von Schirach (46) in zijn literaire debuut *Misdaden* beschrijft. Hij was al een bekende advocaat, die topindustriëlen, zware criminelen en politici verdedigt voordat hij vorig jaar bestsellerauteur werd. De recensies in Duitsland waren unaniem lovend en de rechten zijn aan dertig landen verkocht. Voor de promotie van de Nederlandse vertaling was hij onlangs in Amsterdam.

Op het terras van een café aan de Herengracht in Amsterdam verbaast Von Schirach zich over het feit dat het cliché “dat Nederlanders allemaal fietsen” waar blijkt te zijn. “Zelfs mannen in pak of bankiers zitten hier op de fiets. Dat vind ik sympathiek. Zoiets zie je weinig in Berlijn. Daar is fietsen licht gevaarlijk.”

Verdedigt u ook de zogeheten witteboordencriminelen? Topmanagers of bankiers die fraude plegen?

“Dat doe ik zo min mogelijk. Omdat het saai is. Het motief is altijd hetzelfde: hebzucht. Het gaat over geld. Vroeger werd mannen met een kaal hoofd verteld als ze een bepaalde fles kochten en dat spul op hun hoofd

smeerden ze weer haar zouden krijgen. Uiteraard zat er alleen water in die flesjes. Dat is vandaag de dag precies hetzelfde: producten die iets beloven dat ze nooit waar kunnen maken. Vroeger werden paarden op een veemarkt verkocht en sommigen werden wit beschilderd omdat schimmels zeldzaam en waardevol waren. Dan kocht je een schimmel en liep naar huis. Als het begon te regenen, had je ineens een donker paard.

Bedrog en oplichting is al eeuwen hetzelfde of het nu paarden, haarmiddel of bank- of verzekeringsproducten zijn. Soms is bedrog interessant omdat het gecompliceerd in elkaar zit, maar het motief zelf is nooit spannend.

Wat wel spannend is, is om te zien hoe hebzuchtig mensen zijn en wat ze zich laten aansmeren. Als ik morgen door Amsterdam loop en mensen beloven dat ze 5 procent rendement krijgen op hun spaargeld en ik bied dat serieus aan, zullen veel mensen hun geld aan mij geven. Ook al weet iedereen dat het onmogelijk is.”

U zegt altijd dat u nooit de misdaad zelf verdedigt, maar de mens. Hoe kunt u dat uit elkaar houden?

“Een mens is meer dan zijn misdaad. Misschien schuilt niet in iedere mens een misdadiger, maar in iedere misdadiger schuilt zonder twijfel een mens. Als u morgen uw vriend vermoordt, bent u niet alleen een moordenaar. U bent ook een dochter, een vriendin, een journalist en meer.

Er zijn bepaalde omstandigheden die ertoe leidden dat u de misdaad beging. Dat is allemaal relevant. De misdaad alleen beschrijft niets. Het gaat om het verhaal erachter. Alle informatie die tot het moment van de misdaad heeft geleid. Dat is interessante materie. Ik word altijd gevraagd hoe ik moordenaars kan verdedigen, maar ik verdedig niet de daad zelf en probeer vooral te achterhalen hoe het zover heeft kunnen komen. Daarmee verdedig ik de persoon. Of iemand schuldig is, is ook niet hetzelfde als veroordeeld worden. Een strafpleiter probeert vooral te verklaren. Misdaden zijn niet interessant, het zijn de mensen en de verhalen die interessant zijn.”

Dan had u toch net zo goed journalist of therapeut kunnen worden als het vooral om de verhalen gaat?

“Journalist had ik ook kunnen worden. Therapeut zeker niet. Ik vind psychoanalyse totale onzin. Ik heb net een therapeut verdedigd die alternatieve therapieën aanbod in combinatie met drugs. Twee van zijn cliënten zijn overleden. Toen spraken we een heleboel andere cliënten die al talloze therapieën hadden gevolgd. Het blijft vaak niet bij een therapie. Wat ik zag was dat de meeste therapieën niets opleveren, maar iemand juist kapotmaken. Er is nog nooit iemand beter geworden door naar binnen te kijken. Er is niets mis met bepaalde zaken verdringen. Het is ook vreselijk saai om je steeds maar met jezelf bezig te houden. Door de continue zelfbeschouwing worden het vreselijke mensen. Het levert niets op.”

Een goede strafpleiter moet altijd afstand kunnen bewaren, anders is hij verloren, zei u in een interview. Uw boeken lijken juist weinig afstand, maar vooral veel mededogen te bevatten.

“Mijn boeken zijn anders dan mijn werk als strafpleiter. Daarin moet je werkelijk in staat zijn om altijd afstand te bewaren. Ik heb genoeg collega’s gezien die

// Er is nog nooit iemand beter geworden door naar binnen te kijken //

dat niet lukte en zo door hun werk geraakt werden dat ze aan de drank raakten of anderszins in de vernieling kwamen.”

Hoe zorgt u ervoor dat u afstand bewaart? Het zijn vaak verdrietige verhalen waardoor mensen bij u komen.

“Dat lukt door mijn persoonlijkheid. Ik ben van huis uit gedistantieerd. En het is mijn professionele houding. Het is een moeilijk vak omdat je altijd de grenzen van de wet moet opzoeken. Maar als je weet wie je zelf bent en redelijk stabiel bent, is het goed vol te houden.”

Wat voor eigenschappen moet een strafpleiter bezitten?

“Je moet nieuwsgierig zijn en alles in twijfel trekken. Iemand die op school alles opvolgde en klakkeloos aannam, wordt een slechte strafpleiter. Je moet alles dat je meemaakt, ziet of hoort in twijfel trekken. Je moet de goede vragen kunnen stellen en een juist

gevoel ontwikkelen hoe je iemand het beste vragen stelt. Het laatste is lastig te leren. Daar heb je aanleg of talent voor nodig. Ik ken briljante juristen met veel kennis van de wet, die slechte strafpleiters zijn omdat ze geen vragen kunnen stellen. Dat is helaas een vorm van sociale intelligentie die je niet kunt leren.

Als laatste moet je weten wie je zelf bent en jezelf niet in twijfel trekken. Je moet jezelf ook niet te belangrijk voelen. Als je continu over jezelf nadenkt, doe je alles fout. Ik ben zelf behoorlijk saai en zou ook niet graag over mezelf nadenken.”

Waarom geeft u dan zoveel interviews waarin u centraal staat?

“Ik geef geen interviews over mezelf, maar over mijn beroepspraktijk.”

Dat staat toch niet los van elkaar?

“Jawel. We spelen altijd en overal rollen. Overdag speel ik de rol van advocaat of schrijver en thuis speel ik de rol van echtgenoot of zoon.”

In geen enkel interview is inderdaad iets over uw privéleven te ervaren.

“Dat is ook niet de bedoeling. Ik vertel niets over mijn privéleven omdat het niet relevant is voor mijn werk en niemand iets aangaat. Ik wil toch ook niets over uw privéleven weten? Ik vertel nooit of ik getrouwd ben of kinderen heb omdat mijn werk als strafpleiter ook niet bepaald ongevaarlijk is. Hoe minder bekend is over mijn privéleven hoe beter.”

Uw verhalen zijn zo geschreven dat bijna vanzelfsprekend empathie of begrip opkomt voor mensen die vreselijke dingen doen. Was dat de bedoeling?

“Nee, ik had geen bedoeling of doelstelling. Als je boeken schrijft met een doelstelling moet je leerboeken schrijven. Anders had ik wel een partij opgericht en een pamflet geschreven. Ik schreef de verhalen omdat ik schrijven leuk vind en er plezier aan beleef. Ik had nooit verwacht dat het zo’n doorslaand succes zou worden. Als het resultaat is dat lezers meer empathie hebben, is dat mooi meegenomen, maar nooit het doel.”

U zei zelf dat wij het meeste kunnen leren van menselijke verhalen en niet van grote abstracte gebeurtenissen.

“De kredietcrisis of andere grote gebeurtenissen vind ik inderdaad niet interessant. Zij hebben weinig invloed op ons dagelijkse leven. Een gesprek tussen een echtpaar vind ik spannend, omdat het ons meer vertelt over jaloezie, liefde of andere kwesties die ons al eeuwen bezighouden. Een ruzie tussen partners begrijpen we maar al te goed.”

Hoe is een man te begrijpen die zijn vrouw na veertig jaar huwelijk doodslaagt? Waarom is hij na een paar jaar van krenkingen niet gewoon weg gegaan?

“U begrijpt dat niet omdat we in een tijd leven waarin we scheiden als het niet bevalt. Deze man is in een tijd opgegroeid waarin een belofte of huwelijk nog serieus werd genomen. Nu is het huwelijk minder vanzelfsprekend en dat is ook goed omdat je niet kunt weten of je elkaar over tien jaar nog leuk en aardig vindt. Opmerkelijk is natuurlijk dat mensen niet uit elkaar gaan omdat ze net een huis hebben gekocht of een inbouwkeuken terwijl ze elkaar niet eens meer leuk vinden.

Wat ik heb ervaren is dat opleiding of een goede afkomst ons niet kunnen behoeden om domme of vreselijke dingen te doen. Uit een onderzoek in Amerika bleek dat meer dan 50 procent van de mensen zich wel eens voorstelt iemand te vermoorden. Alles wat wij doen en waarvan wij zeggen dat het de civilisatie is, gebeurt op een dunne ijslaag. Wij gaan soms onderuit. Anderen zakken er doorheen en onder de ijslaag is het koud en sterf je snel.”

Uw boeken zijn ontdaan van metaforen of andere stilistische middelen die veel schrijvers gebruiken. Waarom?

“Ik ben van mening dat een goed verhaal afhankelijk is van het plot. Als dat klopt heb je weinig anders nodig. Als je dingen niet helder kunt vertellen, klopt er meestal iets niet. Al het gecompliceerde heeft ergens een fout.”

Hoe hebben uw cliënten op uw boek gereageerd?

“Helemaal niet. Mijn cliënten zijn vooral met zichzelf bezig als ze bij mij komen. Als je net iemand hebt vermoord, heb je weinig behoefte over een boek te praten. Zij leven in een andere wereld. Wij zitten nu met elkaar in de zon over literatuur te praten, terwijl een paar deuren verder iemand wordt vermoord of een grote overval voorbereid. Er bestaan verschillende werelden binnen een samenleving die zelden bij elkaar komen.”

U zei dat u bedriegers inmiddels altijd herkent. Hoe?

“Aan hun taalgebruik. Het is overdreven, net als een te net opstel van een scholier. Zij praten te veel en zijn zeer beleefd. Na veel jaren als strafpleiter te hebben gewerkt, herken je net als politieagenten vrij snel of iemand liegt. Je gevoel zegt duidelijk dat er iets niet klopt.”

Wat vindt u het leukst aan uw werk als strafpleiter?

“Het gevecht. Het is als David tegen Goliath. Je bent in je eentje tegen een heel systeem aan het vechten. Je vecht tegen het openbaar ministerie met een enorm

bureaucratisch apparaat en veel middelen. Dat is een spannende uitdaging. Ik vertwijfel nooit, maar word wel eens woedend als een rechter onrechtvaardig is of handelt.”

Waarom bent u het meest beïnvloed?

“Ik heb het meest geleerd door de boeken die ik heb gelezen. Het is ongelooflijk wat literatuur kan: je vergeet je omgeving, gaat op in een verhaal en leert over mensen en culturen waarvan je eerder niets wist of je eigenlijk geen voorstelling van kunt maken. Lezen vormt je omdat je niet alles zelf hoeft te beleven om er een beeld van te krijgen. Als volwassene ben ik het meest beïnvloed door mijn werk. Ik trek alles in twijfel. Dat is vermoeiend, maar ik ben eraan gewend. Ik kan nauwelijks een krant lezen zonder me af te vragen of dat allemaal wel klopt wat er in staat. Ook mijn beeld van mensen is veranderd door mijn werk. Ik weet dat er onder elk oppervlakte iets schuilgaat. Ik herken leugens sneller en voel dat verhalen niet kloppen.”

Von Schirach is een bekende en omstreden naam in Duitsland. Uw grootvader was Baldur von Schirach, de in Neurenberg veroordeelde leider der Hitlerjugend en oud-gouwleider van Wenen. Speelt uw achtergrond een rol in uw beroepskeuze of de fascinatie met het thema schuld?

“Nee, en als dat zo is, alleen onbewust. Ik heb met grote interesse tijdens mijn studie de Neurenberger processen bestudeerd. Dat ben je met zo’n achternaam bijna verplicht. Maar schuld is altijd persoonlijk oftewel persoonsgebonden, het gaat er om wat iemand zelf heeft gedaan.

In mijn familie zijn veel juristen en als ik kunstgeschiedenis had gestudeerd was ik bang dat ik arm zou zijn geworden. En ik wilde graag geld verdienen.”

Waarom bent u zo gefascineerd door het thema schuld?

“Dat is te algemeen. Ik ben gefascineerd door wat ons menselijk maakt of ons definieert. Als we alles wegnemen van iemand zoals het beroep of de kleding of de auto waarin iemand rijdt, ben je naakt. Wat ons bepaalt of definieert is niet wat we hebben, maar wat we hebben gedaan, ons verleden en onze herinneringen. We zijn vaak schuldig omdat we dingen doen die anderen schade berokkenen ook al willen wij dat niet. Schuld is een deel van onze persoonlijkheid en bepaalt voor een deel wie wij zijn.” ■

Misdaden. Ferdinand von Schirach. Uitgever: Arbeiderspers. ISBN 978 90 295 7311 5